

Козловська Л.С.,
к.ф.н., доцент,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

Терещенко С.І.,
к.ф.н., доцент,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
м. Київ, Україна

МОДЕЛЬ МОВНОЇ ОСВІТИ У ВИМІРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИЧНОСТІ

Анотація. У статті акцентовано увагу на мовній моделі освіти у вищій школі України, актуалізовано значення рідної державної мови як головного чинника в саморозвитку особистості студента, його національній та міжкультурній самоідентифікації. Проаналізовано різні складники цієї моделі, визначено їх роль і місце в системі професійної підготовки майбутніх фахівців. Наголошено на необхідності різновекторного, відповідно до фахової підготовки студента, вивчення української мови як необхідного складника фахової і культурної комунікації.

Ключові слова: мовна освіта, модель мовної освіти, національна самоідентифікація, мовний складник фахової комунікації, рідномовний та іншокультурний простір.

Summary. The article focuses on the linguistic model of education in the high school of Ukraine, updated the importance of the state language as the main factor in the self-development of the student's personality, his national and intercultural self-identification. Different components of this model are analyzed, their role and place in the system of professional training of future specialists are determined. The necessity of multi-vector, in accordance with the professional training of the student, of studying the Ukrainian language as the necessary component of professional and cultural communication is emphasized.

Key words: linguistic education, model of language education, national identification, linguistic component of professional communication, linguistic and other cultural space.

Постановка проблеми. У 21 столітті практично кожна нація опинилася перед серйозними викликами глобалізованого світу, одним з яких стала проблема національної самоідентифікації, усвідомлення окремішності, самотності кожного народу і водночас його причетності до глобальних світових процесів, що породжують певні трансформації в осмисленні власної націоідентичності. Незважаючи на хиткість, неоднозначність, аморфність поняття «ідентичність», учені все ж визнають мову важливим етнооб'єднувальним чинником [4, с. 451]. З огляду на це вагомим напрямом утвердження національної ідентичності є розвиток мовної освіти на всіх етапах її реалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ще класики, наприклад М. Гайдеггер, В. Гумбольдт, О. Потебня, розвивали думки про те, що саме мова визначає сутність кожної людини, є її середовищем буття, основною субстанцією, яка формує світобачення нації, впливає на її духовний розвиток. Проте питання зв'язку мови з ідентичністю в сучасній науці розв'язують доволі неоднозначно, спираючись на мовний досвід і мовну політику різних країн (Ажнюк Б., Масенко Л., Плахута Є., Скопненко О. та ін.).

Проблеми двомовності (чи рівноправного співіснування кількох мов) в одній державі, питання мовної толерантності в багатонаціональному соціумі, прийняття/неприйняття чужого досвіду розвитку мовної політики особливо гостро постають у тих країнах, де національні мови довгий час були обмежені в багатьох суспільних сферах, витіснені повністю або частково із структур державної влади, науки, культури, освіти. Визнаним стає факт, що дво/багатомовність можна вважати позитивним явищем лише на рівні особистісного спілкування. Суспільна практика комунікації засвідчує певну суперечність цього явища, оскільки кожне суспільство стихійно прагне до одномовності [6, с. 51-52], а непослідовність мовної політики на державному рівні, наприклад в Україні, провокує нівелювання національної самоідентифікації українців, зокрема молоді.

Сьогодні варто враховувати і спричинену глобалізацією боротьбу національних мов за панування в Інтернеті. У віртуальному просторі України серйозним конкурентом українській та російській мові стає англійська. «Співіснування трьох національних кодів, їх часте перемикавання, спорадичне змішування та значна інтенсивність міжмовних запозичень розхитує мовну норму, знижує поріг чутливості до її порушень» [4, с. 464], руйнує узвичаєний літературний стандарт. Тобто знову «виховує» відчуття меншовартості української мови, розхитуючи таким чином ціннісну модель українського суспільства. З другого боку, національна ідентичність виразніше окреслюється за можливості повноцінного спілкування зі світом, що досягається, безумовно, вільним володінням іноземними мовами.

Формулювання цілей наукової праці. Мовна освіта в сучасних ВНЗ України повинна забезпечити високий рівень знання державної мови як одного з основних чинників національної самоідентифікації української молоді. Метою цього дослідження є аналіз досвіду викладання мовних дисциплін у неспеціальному виші, що може слугувати основою ефективної моделі мовної освіти на всіх рівнях професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні маємо європейський та національний виміри для розв'язання цілої низки завдань, які постають перед освітніми системами країн у контексті глобалізаційних змін. З одного боку, очевидною та перевіреною часом є тенденція до інтеграції з конкурентними й динамічними моделями освіти Німеччини, Франції, Великобританії, з іншого – кожна країна, з-поміж яких і Україна, прагне

зберегти власну, історично вироблену, базовану на соціокультурних традиціях освіту. Варто зазначити, що досвід беззастережного прийняття змісту та форми іншокультурної освітньої системи не завжди на користь результату. Адже завдання освіти – сформувати насамперед особистість, яка вільно володіє сучасним інтелектуальним продуктом, має практичні фахові компетентності, але при цьому залишається особистістю, національно свідомою, орієнтованою на цінності сьогоденного мультикультурного світу.

Серед фундаментальних чинників націєбудівництва освіта завжди посідала вагомe місце, а викладання національної історії, осмислення здобутків національної словесності (мови, літератури, фольклору) створювали необхідне підґрунтя для розуміння національних цінностей та світоглядних домінант. Отже, беззаперечним засобом захисту від нерозумної, а часом і надмірної уніфікації, та інструментом особистісного саморозвитку стає рівень володіння рідною мовою та безперервне його вдосконалення за принципом *lifelong learning*.

Саме тому, коли йдеться про мовний складник (водночас із спеціальним) підготовки студента сучасного непрофільного ВНЗ, варто акцентувати на вдосконаленні вже набутих навичок словесного та несловесного спілкування на попередніх етапах вивчення мови. Як чинник самоідентифікації, націоідентифікації та засіб самовираження мовної особистості майбутнього фахівця, вона належить до дієвих педагогічних інструментів формування його професійної компетентності. Удосконалюючи знання студентів рідної мови, потрібно вважати пріоритетом формування їх мовної та культурної компетенції як частини освітньої компетентності, сприяння особистісному і професійному зростанню студентів, виховання національно свідомого патріота. У вищій школі України мова перебуває в точці перетину навчального, наукового, виховного дискурсів, тому що сучасний студент повинен вільно спілкуватися державною мовою, проте активно послуговуватися й іноземними з урахуванням специфіки іншомовного та іншокультурного середовища. Адже університет – це, насамперед, організація, де важливою є корпоративна культура, доцільна мовна поведінка в системі ієрархії комунікацій. Тож комунікативний простір сучасного економічного університету дозволив сформувати мовно-професійну модель освіти за галузевими критеріями з урахуванням їхньої специфіки, за рівнями засвоєння мовного матеріалу, що забезпечує його мобільність. Тут діє модель рідномовної освіти студентів, яка об'єднує дисципліни різних структурних рівнів підготовки та підтримує наскрізний вектор їх мовного забезпечення (мовна культура сучасної бізнесової комунікації, практична риторика, копірайтинг, лінгворекламистика, мистецтво презентації, культура наукової мови). З огляду на це українську мову сприймають і розуміють як важливий складник культурно-корпоративного коду сучасного університету.

Кожен з мовних курсів, зважаючи на спільну мету, має своє завдання, оскільки відповідає за опанування конкретного мовного сегмента знань та формує визначені предметні компетенції. Повинен існувати базовий курс, який органічно вводить студента в національний лінгвокультурний дискурс, актуалізує його знання про систему норм сучасної літературної мови, допомагає засвоєнню екологічного підходу до використання мовних ресурсів. З одного боку, націєтвірною ознакою такого вивчення мови стає практичне опертя на кращі здобутки українського художнього слова, яке дає змогу випрацювати у студента ставлення до нього як до явища національної культури. З іншого – серед студентів усе більше нестандартизованих мовних особистостей, саме тому акцент і на міжкультурній специфіці сучасного світу, де така мовна особистість повинна вміти легко самоідентифікуватися.

На думку С.Єрмоленко, «мова формує, забезпечує оригінальний, неповторний погляд на світ представників різних народностей. Універсальні, загальні закони людського мислення не заперечують, а навпаки, підтверджують існування конкретних етнічних мовних картин світу, специфіку сприймання кожним народом навколишнього світу й відображення цього сприймання в певних комплексах понять та у відповідних психолінгвальних діях» [2, с. 391]. Традиційна матриця підготовки фахівців постійно оновлюється через диверсифікацію галузей та спеціальностей. Звідси увага до компетентнісного засвоєння мови фаху, яке враховує вимоги конкретного галузевого стандарту. Сучасна наука як результат пізнавальної діяльності універсального інтелекту часто нівелює національні прикмети мови й перетворює науковий стиль на функціональну підсистему, яка не має національних ознак. Проте національна своєрідність наукової картини світу безпосередньо відображається в текстах наукового стилю сучасної літературної мови. Тому майбутній фахівець будь-якої галузі знання, зокрема такої динамічної та відкритої до інновацій, як економічна, має навчитися відповідати загальним критеріям, водночас репрезентуючи рівень індивідуального опанування системою засобів наукової мови. Дисципліна «Культура наукової мови» створена для підтримки наукового вектора освітньої парадигми і сприяє вибудуванню траєкторії наскрізної мовної підготовки в університеті. Йдеться про найсуттєвіші проблеми оволодіння мовою професійно-наукової комунікації, вироблення чіткого балансу між термінознавством і комунікативним спрямуванням курсу [5]. Обов'язковою вимогою до нього є зв'язок з профільними дисциплінами, який дає змогу випрацювати спільний підхід до розвитку та поглиблення відповідної компетенції. Галузевий профіль університету логічно активізує дослідження економічної терміносистеми сучасної мови науки, тому студенти різних спеціальностей опановують відповідну термінологію як інформаційне ядро субмови галузі. Беззаперечним залишається той факт, що саме викладачі фахових дисциплін не лише унаочнюють ці

знання, але й повинні сприяти вдосконаленню мовного складника навчально-професійної комунікації, а отже, кодифікації мови сучасної економічної науки. Постійне ускладнення сучасного інтелектуального продукту, його інтернаціоналізація потребують так само постійної вербальної та невербальної інтерпретації засобами національної мови (напр., явище запозичання лексичних одиниць та їхня адаптація до усталених мовних моделей), вироблення мовного професіоналізму майбутніх фахівців.

Досить відмітною ознакою сучасного глобалізованого етапу розвитку наукової та виробничої діяльності є розширення сфери неекономічних послуг, а також активна взаємодія корпорацій на соціальному та інформаційному рівнях з іншими інститутами суспільства. Ділові люди, «люди бізнесу», активно вивчають і так само активно використовують інноваційні форми соціальної та культурної взаємодії, налагоджуючи ефективні комунікації в мультикультурному та мультимовному середовищі глобальної економіки. Тож дисципліна «Мовна культура сучасної бізнесової комунікації» зміщує навчальний акцент на комунікативні навички майбутнього економіста саме в цій сфері спілкування – бізнесовій. Вироблення вмінь обирати мовні стратегії і тактики ділової комунікації та ефективно застосовувати їх, відпрацьовувати мовні техніки усної та писемної ділової комунікації, розв'язувати конкретні ситуаційні завдання засобами організаційної лінгвістики – це мета, яку можна досягти в координації з такими дисциплінами професійного циклу підготовки, як «Персональний менеджмент», «Кроскультурний менеджмент», тренінг-курси «Підприємництво і бізнес-культура», «StartUp» та ін. [8].

Активізація усної сфери мовно-професійного спілкування в умовах глобальних комунікацій актуалізувала потребу в тренінг-курсі «Практична риторика». Студенти отримують систему теоретичних і прикладних знань з ораторського мистецтва, поглиблюють знання про загальний культурний фон спілкування, про правила мовної поведінки та взаємодії у відповідних комунікативних ситуаціях з вітчизняними та іноземними бізнес-партнерами. Наскрізний лінгвокультурний вектор такої мовної підготовки підтримуваний актуалізацією знань про національні особливості мовного етикету в поліетнічному сучасному світі.

Зрозуміло, що рівень інтернаціоналізації неоднаковий у різних сферах суспільного життя. З одного боку, комунікативна поведінка представників конкретної нації має спиратися на розумні традиції, підтримувані національною свідомістю та історичною самобутністю; з іншого – така поведінка неможлива без усвідомлення реалій сучасного глобалізованого світу, щоб не опинитися на інтелектуальній периферії і водночас не втратити нормальної захисної реакції національної окремішності. Саме тому варто пам'ятати, що сучасна політика, економіка, інформаційні технології часто вже не можуть функціонувати ефективно без єдиних

правил, вироблених норм, терміноодиниць і под. Тож сьогоднішній мовець повинен уміти активно послуговуватися спільними інтелектуальними надбаннями, пристосовуватися до прийнятих стандартів полікультурного спілкування, представляти себе та свою ідею в професійному чи бізнесовому середовищі. Для цього створена дисципліна «Мистецтво презентації», де студенти вчать обирати ефективні засоби для організації мовної поведінки залежно від визначеної мети та структурувати комунікативні ситуації, використовуючи риторичні механізми та можливості різних видів інтерактивних мультимедійних презентацій і хмарних сервісів. Засвоюючи на практиці сучасні інтерактивні форми співпраці, під час воркшопів, кейс-стаді, мовних майстерень студенти мають можливість конструювати аргументовану презентацію, яка враховує запити цільової аудиторії та відтворює власний риторичний сценарій оратора. Вони активно послуговуються новітніми інформаційно-комунікаційними технологіями, комбінують словесний та несловесний матеріал. Так кожен майбутній фахівець, з одного боку, учиться стандартизувати власну мовну поведінку, а з іншого – поетапно формує мовну індивідуальність, конструюючи усний комунікативний дискурс у межах університету та поза ним.

Звичайно, не можна не враховувати наслідки глобалізаційних трансформацій у всіх сферах суспільного буття, зокрема й освітній. В ідеалі – прагнути до розумного балансу інтересів між глобалізацією та локалізацією, між різними освітніми моделями, щоб уникнути можливих суперечностей та зосередитися на тому, що є принципово об'єднувальним. «Нашу відкритість до світу варто урівноважити захистом рідної мови та послідовним, прагматично та естетично зумовленим вивченням чужих мов та культур» [1, с. 38]. Тож у викладанні всіх мовних дисциплін важливим аспектом залишається навчити вмінню жити в сучасному мультикультурному світі.

В українськомовного та іноземного студента потрібно сформувати міжкультурну компетенцію, яка поєднує різні стратегії мовної поведінки в рідномовному та іншомовному (іншокультурному) просторі України, для уникнення можливих комунікативних невдач. Тому окремим вектором мовно-професійної підготовки в сучасному університеті є викладання української мови як іноземної (за вибором студентів). Мета такого навчального дискурсу – вироблення в студента-іноземця, що перебуває в українськомовному середовищі, комплексу стратегічних умінь та практичних навичок вільного спілкування в усіх сферах комунікації. Іноземний студент також опановує, зважаючи на специфіку спеціальності, фахову мову, водночас удосконалюючи набуті комунікативні навички, уникаючи міжкультурних бар'єрів або нівелюючи можливі міжкультурні конфлікти. Зважаючи на реалії сьогодення, мовна освіта є не лише актуальним інструментом поширення національних цінностей та світоглядних орієнтирів, але й важелем для легалізації у свідомості

представників іншокультурних спільнот принципу «визнання мови = визнання держави».

Висновки. Очевидно, що мова є тим найвищим проявом національної культури, тією фундаментальною рисою національної ідентичності, які найяскравіше й найглибше відтворюють проблеми соціально-економічної ситуації в державі. З іншого боку, політичні, економічні, соціокультурні суперечності негативно впливають на мовний простір країни, розмиваючи його фундаментальні, принципові основи, перемикаючи мовні коди членів суспільства. Тож ідеться про нагальну потребу в якійсь мовній освіті, зокрема на вишівському етапі, де студент як громадянин держави зможе найповніше реалізувати своє право здобувати освіту рідною мовою, при цьому виконуючи свій обов'язок послуговуватися в усіх сферах комунікації українською як державною. Для цього потрібно ретельно вибудовувати наскрізну мовну траєкторію у професійній підготовці майбутніх фахівців, зважаючи на загальноцивілізаційні орієнтири. Запропонована модель мовної освіти з інтеграційними дисциплінами-складниками [7] є активним компонентом міждисциплінарної мобільності в корпоративному коді будь-якого сучасного університету. Уся система мовних дисциплін у неспеціальному вищому навчальному закладі повинна об'єднуватися однією наскрізною ідеєю – формуванням толерантної мовної особистості студента, готового відповісти як рідною, так й іноземними мовами, на глобальні виклики сучасного мультикультурного світу. З огляду на це перспективу подальшого дослідження цього питання вбачаємо в порівняльному аналізі моделей мовної освіти зарубіжних та вітчизняних вишів.

Список використаних джерел

1. Бордюк Л. Екологія мови: український контекст / Л.Бордюк // Україна – проблема ідентичності: людина, економіка, суспільство. Конференція українських випускників програм наукового стажування у США. – Львів, 2003. – С. 35-41.
2. Єрмоленко С.Я. Мова й етнос / С.Єрмоленко // Нариси з української словесності: (стилістика та культура мови). – К.: Довіра, 1999. – С. 383-396.
3. Карпіловська Є.А. Мова без «гострих кутів» (політкоректність у реаліях української мови та культури) / Є.Карпіловська. – Культура слова. – 2017. – Вип.86. – С. 156-167.
4. Козловець М. А. Вища освіта в контексті глобалізаційних зрушень. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/6217/1/kozlovez_monograf.pdf
5. Козловська Л.С. Культура мови. Усна наукова комунікація: навч. посіб. / Л.С.Козловська, С.І.Терещенко. – К.: КНЕУ, 2011. – 170 с.
6. Масенко Л. (У)мовна (У)країна: Популярне видання. – К.: Темпора, 2007.

7. Структурно-рівнева модель мовної освіти в економічному університеті. – Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір № 5442 від 18.06.2016.

8. Як досягти успіху в діловій комунікації. Мовний тренінг, 2015 [Електронний ресурс] / Л.Козловська, С.Терещенко. – Режим доступу: http://irbis.kneu.edu.ua/cgi-bin/ecgi64/cgiirbis_64.exe?C21COM=F&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB

Кочук С.І.,
аспірант,
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
іменні Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНА ПОЛІТИКА ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Стаття присвячується аналізу та узагальненню економічної політики трансформаційного періоду в Україні. Проблема вивчення політичних та суспільних трансформацій має важливе теоретичне та практичне значення для суспільств, що перебувають в процесі змін. До таких суспільств належить Україна. Визначено ключові економічні перетворення, які сталися у Україні за останні 25 років. Проаналізовано та виявлено основні успіхи та невдачі економічної політики при правлінні президентів України починаючи з 1992 року.*

***Ключові слова:** економічна політика, держава, проблеми трансформаційної політики, період Вашингтонського консенсусу, період поствашигтонського консенсусу командно-адміністративної економіки, ринкова економіка, клептократична економіка.*

***Summary.** The article is devoted to the analysis and generalization of the economic policy of the transformation period in Ukraine. The problem of studying political and social transformations has an important theoretical and practical significance for societies undergoing change. Such societies include Ukraine. The key economic transformations that have occurred in Ukraine over the past 25 years have been identified. The main successes and failures of economic policy under the rule of the presidents of Ukraine since 1992 have been analyzed and revealed.*

***Key words:** economic policy, state, problems of transformational policy, period of Washington consensus, period of post-Washington consensus, command-administrative economy, market economy, kleptocracy economy.*

Постановка проблеми. Основною проблемою у розбудові пострадянської моделі економічної політики стала неможливість переносу формату, змісту і логічної структури марксистської політичної економії у традиційному радянському трактуванні у модель переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки. В той же час ефективна в умовах ринкової економіки, яка формувалась поступово, еволюційним шляхом кілька століть, неокласична методологія аналізу трансформаційних